

М.В.Цюрупа

РОЗРОБКА І РЕАЛІЗАЦІЯ ВОЄННОЇ ПОЛІТИКИ ЯК ЦАРИНА МОЖЛИВОГО КОНСЕНСУСУ ПОЛІТИЧНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Політика, коли вона розробляється і здійснюється не одноособово чи вузькокекелійно, має достатній обшир трактувань і відповідно широкий діапазон способів і засобів здійснення її сукупністю політичних сил. Сучасна політична наука визнає багатогранність політики — це і публічний процес, і володарювання, мистецтво державного управління: слово «polісу» англійською може трактуватись як «сукупність офіційних рішень, що орган влади встановлює суспільству»¹, це компроміс і консенсус, конфлікти і боротьба, врядування і управління. Водночас цим терміном позначають і політиканство, копірвання у містечкових справах, які намагаються представити на рівні всезагального інтересу. Ми звертаємось до «великої політики», яка стосується долі держави, визначає владні відносини і повноваження верховних органів влади, лежить у центрі уваги значних політичних сил.

Ситуація у нашій державі склалася таким чином, що політика виступає перш за все політичною боротьбою, вона складається з таких форм політичної діяльності, у яких на перший план виходять аспекти протиборства та протистояння різних соціальних сил та їх політичних організацій. Громадянам України добре відоме це політичне явище, що ніяк не поступиться конструктивному політичному діалогу різних гілок влади та роботі по врядуванню «розколотою» за партійними уподобаннями державою. Так, політична боротьба щодо доцільності та змісту конституційної реформи 2004–2007 рр. навколо статусу Кабінету Міністрів України, стосовно повноважень Президента, у тому числі й у сфері оборонної політики, зрештою дійшла до спроб вирішити нагальні проблеми через Конституційний Суд та вилилась у дострокові парламентські вибори 30 вересня 2007 року. Відсутність консолідованості і загострення політичної боротьби ми не можемо вважати позитивним

явищем, хоча прибічники «конструктивно-функціонального конфлікту» (Л. Козер) стверджують інше. Недарма у Священному Корані вустами Пророка нагадувалося — горе народам, коли «різногослять партії серед них»². Перманентна гостра політична боротьба всередині нашої країни, здається, дійшла апогею, вона вже викликає стурбованість міжнародної спільноти, особливо найближчих сусідів, які погоджуються вже з будь-якою коаліцією всередині українського парламенту заради хоча б тимчасової стабільності. Анна Гурська з Інституту східних досліджень у Польщі пише, що парламентська коаліція має бути якомога ширшою, включати політичні сили, що підтримують Президента і Прем'єра з тим, щоб політично підтримати їх спільний економічний інтерес³.

Водночас політика з функціональної точки зору як різновид цілераціональної практичної діяльності з метою упорядкування суспільного життя, спільного вирішення загальних проблем, збереження внутрішнього і зовнішнього миру, є мистецтвом компромісу або спроб досягнення консенсусу. Тоді вона визначається як спосіб соціальної інтеграції і спілкування (комунікації).

Між полюсами непримиренної боротьби і компромісів заходить ся, на нашу думку, сфера нової політичної культури, про яку Президент України В. Ющенко нагадав як про культуру виваженого, відповідального, конструктивного діалогу різних політичних сил, що виступають від імені народу⁴. Крім того, на наш погляд, нова політична культура має бути і широкою за проблематикою осмислення нагальних соціально-політичних питань. Дискусії в Україні щодо вступу країни в НАТО чи стосовно іншого способу включення збройних сил у міжнародні оборонні структури (за даними соціологічних досліджень, на початок 2007 року майже 47% опитаних виступали за проведення референдуму з цього питання), активні виступи населення проти тих військових навчань, які, на думку громадськості, суперечать їх уявленням про національну безпеку, вперше в новітній політичній історії України продемонстрували важливість набуття громадянами нашої країни політичної культури у достатньому обширі, включно з розумінням смислу і спрямованості воєнної політики держави, ролі збройних сил у здійсненні політики безпеки, місця політичних партій у сфері національної безпеки.

Зрозуміло, що не всі суспільні сфери, які піддаються політичному регулюванню, мають однакові об'єктивні підстави для досягнення консенсусу: економічна сфера, яка детермінована переважно

матеріальними потребами людей, інтересами та економічними пріоритетами різних соціальних сил відносно розробки, планування, реалізації заходів регулювання (впливу) економічних процесів суспільства є доволі складною для досягнення компромісу, тому з приходом до влади нових політичних сил, як правило, змінюються і концептуальні засади економічної політики (проголошується ліберальний, поміркований чи «жорсткий» курс уряду стосовно економічної ролі держави). На наш погляд, у цій сфері політичного регулювання нинішнім основним політичним силам в Україні важко буде знайти консенсус. На побутовому рівні розуміння політики твердження щодо боротьби «донецьких», «дніпропетровських» чи «київських» економічних груп інтересів, по суті, правильно віддзеркалюють економічно суперечливі інтереси різних регіональних сил, центру та місцевих економічних груп.

Навпаки, активна соціальна політика держави може не тільки об'єднати політичні сили, але і перетворити Україну у сучасну **соціальну державу**, смисл існування якої складається з продуманого перерозподілу державних ресурсів з метою допомоги тим, хто її потребує, на основі моральних принципів соціальної справедливості, солідарності, субсидарності. Хоча у західних політичних системах з домінуванням ліберальних цінностей визнається швидше мінімальне втручання держави у ринковий економічний процес «спонтанного» розподілу матеріальних благ, бо, начебто, незаробленою матеріальною допомогою громадяни «розбещуються», тоді як у консервативній моделі «соціально-орієнтованої держави» передбачене рівне забезпечення всіх громадян, високий рівень солідарності та соціальну однорідність. Головне, щоб активна соціальна політика не була голослівною, популістською, бо тоді буде «негативний» консенсус дій усіх політичних сил, що як узгоджений оркестр грає «на замовлення». Конкретним прикладом у таких абстрактних міркуваннях може бути обіцянка всіх протиборствующих політичних сил суттєво допомогти сім'ям під час народження першої дитини, хоча у бюджеті такі суми і не були заплановані.

Міркування такого ґтибу можна висловити і стосовно досягнення згоди в інших видах політики — наукової, промислової, аграрної, демографічної і т.д. Особливу увагу ми приділяємо війсьній політиці української держави, навколо якої несподівано загострилися дискусії та протистояння різних політичних сил. Несподівано у тому смислі, що раніше розбіжності у цьому питанні не були

визначальними для єдності чи боротьби політичних сил, зокрема для створення правлячої коаліції у Верховній Раді. Так, комуністи завжди виступали за тісний оборонний союз у рамках СНД, тоді як соціалісти та «регіонали» закликали дотримуватись європейського вибору. Вкажемо тільки, що нова Воєнна доктрина 2004 року не викликала жодного суспільно-політичного резонансу, а нові політичні сили з приходом до влади у 2006 році і не збирались імплементувати її положення. Інша річ — передвиборні дебати стосовно професійної армії, вибору вектора воєнної політики, приєднання до тих чи інших оборонних союзів. Справа дійшла до того, що чинний міністр оборони звинуватив своїх опонентів у некомпетентності стосовно військово-політичних справ. Зауважимо, що у цьому відношенні не зайвим буде нагадування усім представникам протилежних політичних сил про ідею С. Петлюри стосовно необхідності для державних діячів певного мінімуму (тінітету) військових знань для адекватного реагування на спірні військово-політичні проблеми: «Ми, громадяни, повинні у загальних рисах знати певний тінітет відомостей про збройну силу нашої держави», — наголошував у 1918 році український політичний діяч⁵. Цікаво згадати, що вислів «Військо є плоттю від плоті і кров'ю від крові народу», який за радянських часів приписували М. Фрунзе, значно раніше висловив український воєнний мислитель С. Петлюра у згаданій роботі у 1918 році.

Розбіжності у сфері воєнної політики, на наш погляд, є вкрай небезпечними для національної безпеки України, бо саме тут необхідний мінімальний поріг єдності, за яким починається внутрішня загроза розбрату.

Ми спочатку висловимо переконання (тезу, яку будемо доводити), що воєнна політика має стати тією цариною політичного життя, де консенсус є не тільки можливим, але і життєво необхідним для долі держави. Прекрасні слова знайшов з цього приводу 90 років тому Верховний головнокомандувач армії Росії під час владно-революційної кризи 1917 року: «Можна і треба було змінювати політику, але не можна підривати сили народу під час прориву фронту...»⁶. Малось на увазі, що перед лицем воєнних ризиків, викликів та загроз, які зазвичай об'єднують націю, не можна ставити перед громадськістю протилежні, суперечливі шляхи проведення воєнної політики держави, постійно змінювати її пріоритети. Слід знаходити і доводити народові вироблену узгоджену воєнно-політичну лінію. Аналітики США правильно вказують,

що стара чи нова адміністрація США найближчим часом все одно не поміняють жорсткий військово-силовий курс стосовно Іраку та Афганістану. Новий президент США, пише Дж. Вінокур у часопису «The International Herald Tribune», ніколи не зможе зайняти примирливу позицію по відношенню до боротьби з міжнародним тероризмом⁷.

Від розумності воєнної політики (яка за Гегелем і є дійсною) залежить доля країни — її «дифференція — специфіка» якраз полягає у тому, що вона, мабуть, найвідповідальніша справа у керівництві державними процесами; воєнна політика є доленосною стосовно перспектив життя соціуму. Так, згубна авантюристична воєнна політика А. Гітлера, проти якої, до речі, завжди виступала військова еліта вермахту, призвела до того, що німців після поразки у Другій світовій війні називали «вимираючою нацією серед руїн держави»⁸.

Тому висловимо декілька тез щодо неприпустимості розколу дій головних політичних агентів (сил) у воєнній політиці будь-якої держави.

По-перше, воєнна політика є однією з тих, яка відповідає самій сутності політики держави. І дійсно, якщо простежити історію з античних часів, прослідкувавши, що зазвичай знаходилось у центрі уваги представників політикуму Греції і Риму, то з'ясується, що частіше за все це було ведення військових справ. Аристотель, зокрема, вважав, що військовики становлять душу держави разом з тими людьми, які займаються обговоренням суспільних справ та складанням законів. Тобто він розглядив їх разом з політиками та юристами, які відтепер в основному і формують парламенти⁹. У сучасних умовах рішення президента США Дж. Буша-молодшого змінити політичну і військову стратегію війни у Іраку з січня 2007 року (читай — воєнну політику у цьому регіоні) небезпідставно вважають визначальним не стільки для відновлення демократії чи занепаду Іраку, скільки для політичної ситуації США, місця республіканців у владних відносинах. Загострення суперечки з цього питання між конгресом США, який відтепер контролюють демократи, та республіканцем Бушем призвело до того, що сенатори деяких штатів, незадоволені продовженням згубної війни у Іраку і Афганістані, виступають за початок процедури імпичменту. До речі, проти такої воєнної політики США в Іраку виступила і група колишніх військових керівників. Але проведення змін у воєнній політиці і стратегії у Іраку не форсується демокра-

тами, всі визнають необхідність виваженого діалогу і повільної зміни курсу. Історичні уроки Кореї та В'єтнаму для США показали, що у цій справі важливішою є координація дій військових керівників і політичних лідерів. Перші привчались обмежувати свою самостійність, плануючи та здійснюючи стратегічні операції, а другі — оволодівати мілітарною культурою з метою проведення спільного виваженого військово-політичного курсу¹⁰.

По-друге, участь у здійсненні воєнної політики може змінити як зміст (успіхи чи провали), так і загальний стиль керівництва політичного лідера. Американські політологи вважають, що під впливом необхідності приймати кардинальні, відповідальні військово-політичні рішення у боротьбі з міжнародним тероризмом Дж. Буш-молодший змінив стиль свого політичного керівництва на більш активний (Ендрю Хейвуд)¹¹. Те саме ми можемо сказати стосовно політичних керівників, на долю яких випало керівництво загальнополітичними та військово-політичними процесами — Д. Ейзенхауер, Л. Джонсон, Ф. Кастро, Д. Ортега мимоволі змінили свій стиль керівництва на більш рішучий, твердий, «сильний», який, між іншим, імпонує силовим структурам. Натомість у Й. Сталіна, писав Дм. Волкогонов, вироблялася нова риса — звернення до авторитетів у військовій справі, зокрема, він завжди радився з Маршалом СРСР, військовим теоретиком старої школи Б. Шапошниковим. Ми можемо припустити, що консолідована участь українського політикуму у розробці нагальних проблем воєнної політики також зробить його більш виваженим, відповідальним, функціонально-надійним.

Водночас слід остерігатися невиважених військово-політичних рішень, що ми покажемо на прикладі політичних лідерів США. Нерідко політичні лідери вважають, що «ефективні військові операції» позитивно впливають на політичну ситуацію перед виборами або під час виборчої кампанії. Генерал Уеслі Кларк, командувач військ НАТО у балканській кампанії 1999 року, визнавав на сторінках «Вашингтон Пост» значний тиск з боку віце-президента Ела Гора на рішення щодо термінів завершення військових операцій, тому що в США розпочиналась виборча кампанія¹².

По-третє, з функціональної точки зору воєнна політика сама по собі, за своєю суттю, виконує загальні координуючі, регулюючі, узгоджуючі функції стосовно всіх проблем воєнних аспектів національної безпеки: це визначення масштабів зусиль усього суспільства у галузі оборони, розробка фундаментальних питань

колективної чи індивідуальної оборони, координація зусиль різних державних структур та громадських організацій у міліарній сфері. В її розробці беруть участь десятки і сотні установ, «мозкових центрів», у ній невелика доля спонтанних, імпульсивних рішень. Російський теоретик О. Свечин, страчений у 1937 році за стандартними звинуваченнями у схильнні перед буржуазною теорією, писав, що «веде бойовища» армія, а держава веде збройну боротьбу».

По-четверте, воєнна політика має для правлячої політичної еліти інтегративний характер (значення), адже, як свідчить історія видатних державних діячів, поєднання функцій політичного лідера і військового спеціаліста виступало певним показником зростання значущості діяча до лідера загальнонаціонального масштабу. «Видатна військова кар'єра неможлива без служіння великій політиці, — зазначав Шарль де Голль, — так само як і велика слава державного діяча неможлива без турботи стосовно процвітання національної оборони»¹³. Під час владної кризи в Україні 2006–2007 рр. спостерігалось розбалансування владних дій різних гілок, особливо у царині міжнародної політики, а аналітики справедливо зазначали, що про деякі зовнішньополітичні акції та загальну спрямованість зовнішньої політики українського керівництва доводилось дізнаватись з іноземних видань типу «Файненшел Таймс»¹⁴, але в оборонній політиці лідери все ж таки намагались забезпечувати єдність дій. Усі міжнародні зобов'язання України щодо спільних військових навчань, виводу військ з Іраку, участі українських підрозділів у миротворчих операціях ООН, продовження реформування Збройних сил, завдячуючи спільній відповідальності українських політиків, були підтримані основними політичними силами країни. Тобто йдеться про значний зворотний вплив відповідальної, твердої воєнної політики як практики дій на інтегральний характер загальнодержавної політики.

По-п'яте, з погляду національної безпеки спільні зусилля різних політичних сил у сфері воєнної політики дозволяють динамічно і адекватно визначити місце збройної організації держави серед інших силових та цивільних установ, обмежувати претензії армії на самостійну роль у житті суспільства (негативним прикладом стали події у Чилі 1972 року або у Пакистані з 1999 року, в Бірмі, де армії ставали визначальною організацією зміни політичного режиму і всього суспільного ладу).

По-шосте, з погляду структурно-функціонального аспекту органи, відповідальні за розробку та функціонування воєнної політики,

об'єднують у своїх структурах військових та цивільних, урядовців і вчених. Перш за все йдеться про Раду Національної Безпеки і Оборони (РНБО). Вона координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони. Головою РНБО є Президент України, а за посадою до складу входить міністр оборони. Важливим завданням Ради Національної Безпеки і Оборони є забезпечення єдності дій органів центральної влади в оборонній галузі.

Характерно, що подібні колективні воєнно-політичні установи виникали раніше і у повстанських арміях: так, у збройній організації О. Пугачова була створена Державна військова колегія — найвищий адміністративний військовий і судовий орган. Державна військова колегія Пугачова у 1773–1775 рр. ввела єдине начальство, поставила під владні відносини отаманів добровільних загонів. Можливо, це було копіювання Воєнної колегії, створеної Петром Першим у Росії, яка на той час підпорядковувалась Сенату, однак для нас важать історичні уроки щодо необхідності створення та функціонування подібних військово-політичних установ у масштабі країни.

Військово-політичні установи пройшли певну еволюцію і відтепер у багатьох країнах діють Вищі Органи — у США з 1947 функціонує Рада національної безпеки, у колишньому СРСР була Рада Оборони. В Україні створена Рада національної безпеки і оборони на найвищому державному рівні, її очолює Президент України. У зв'язку з терористичними актами проти США, Іспанії, Великої Британії у 2001–2005 роках у США створено Державний департамент Програм допомоги у боротьбі з тероризмом (ПДБТ).

Воєнно-політична практика свідчить, що жоден парламент світу так досі й не зміг взяти на себе завдання стратегічного планування та практичної організації оборонної сфери. Натомість у багатьох країнах світу ці завдання успішно виконують саме Ради безпеки. Для громадської думки більшості розвинених країн є нормою життя, що саме Ради безпеки репрезентують політичну позицію держави як цілого у розв'язанні нагальних воєнно-політичних і стратегічних проблем.

Колишній двічі секретар РНБО В.Горбулін справедливо відзначав, що сама по собі наявність у структурі держави такого органу, який функціонально здатний розробляти стратегічні завдання, виходити за межі приватних завдань боротьби за впливи, за владу і власність, розробляти єдину державну позицію, засвідчує

ступінь дієздатності та спроможності держави. Цей орган здатний повноцінно виконувати свої воєнно-політичні функції та наділений відповідними повноваженнями, щоб змусити прислухатися до своєї думки тих, хто залучений до прийняття рішень із питань оперативного й тактичного рівня; його роль і справді подібна до ролі керманіча у бурхливому морі сучасної політики. Рада Національної Безпеки і Оборони є тим унікальним майданчиком, де можуть і повинні обговорюватися проблеми, з яких немає консенсусу ані серед провідних політичних сил, ані навіть глибше — в суспільстві. Водночас Рада є головним інструментом Президента як Головнокомандувача у сфері практичної координації діяльності різних урядових структур у «силовій» сфері¹⁵.

Можна сказати навіть більше: сама по собі наявність у структурі держави такого органу, який функціонально здатний розробляти стратегічні завдання, виходити за межі приватних завдань боротьби за впливи, владу і власність і виробляти єдину державну позицію, засвідчує ступінь дієздатності держави. Якщо ж цей орган здатен повноцінно виконувати свої функції та наділений відповідними повноваженнями, щоб змусити прислухатися до своєї думки тих, хто залучений до прийняття рішень із питань оперативного й тактичного рівня, то його роль і справді подібна до ролі керманіча у бурхливому морі сучасної політики.

По-сьоме, одним з ключових елементів досягнення загального порозуміння може стати ефективна координація дій між президентом та прем'єром, а також між різними міністерствами й відомствами. За умов можливого розвитку нових кризових процесів в країні нагальною є потреба у підвищенні ефективності всієї системи державного управління. Необхідно об'єднати зусилля державних органів президентської вертикалі та уряду, задіяних у сфері внутрішньої та зовнішньої політики, на формуванні сталої системи середньострокового та довгострокового стратегічного планування, на створенні дієвих механізмів постійного моніторингу визначальних тенденцій розвитку внутрішнього і міжнародного середовища національної безпеки. Тут відкривається широкий простір для діяльності правлячих партій і опозиційних сил як всередині парламенту, так і за його межами. Конкретні механізми виконавчої системи влади в Україні, відповідальної за координацію такої взаємодії, можуть забезпечити секретаріат Президентської адміністрації та Кабінету Міністрів України, Ради Національної Безпеки і Оборони, яка є головним координаційним органом з питань національної безпеки та оборони.

Однак тут можуть виникати проблеми. Ми переходимо до формулювання тез стосовно забезпечення координації і консолідації різних політичних сил та формулювання практичних напрямів відповідної роботи.

Перша проблема — гармонізація відносин у цивільній та військових сферах, яка активно обговорюється на сторінках вітчизняних та зарубіжних воєнно-політичних видань. Стабільність держави гарантують стабільні цивільно-військові відносини. Їх стан у державі є індикатором демократичної зрілості, а тому формування цивільно-військових відносин і системи демократичного цивільного контролю має життєво важливе значення для нашої державності.

Смисл проблеми ми вбачаємо у серйозному розриві між військовими та цивільними, зайнятими загальними справами воєнної політики. Мається на увазі, що військові лідери більш консервативні, і більше того, за даними нещодавніх опитувань у США (серед опитуваних були широко відомі Колін Пауелл, Самюел Гантінгтон, Джон Леман) більше двох третин респондентів вважали, що військові та мілітарні структури керуються здебільшого моральними принципами, більш високими моральними стандартами, в той час як владні політичні структури — власними егоїстичними інтересами, або, користуючись термінологією Ф. Ніцше, знаходяться по той бік моральних оцінок своїх дій¹⁶.

Важливим є те, що збільшується кількість політичних діячів, лідерів у різних країнах, зокрема у США, які мають все менше особистого досвіду практичної діяльності у військовій сфері. У США є можливість підтвердити ці абстрактні положення конкретними даними: станом на 2007 рік лише 29% сенаторів та 27% конгресменів проходили військову службу у порівнянні з, відповідно, 77% та 71% американських політиків, що пройшли військовий вишкіл на 1977 рік¹⁷. Ми можемо навести тільки власні дані часів радянського періоду, коли у Політбюро ЦК КПРС на чолі з Л. Брежнєвим з 20 осіб лише 4 проходили службу у Збройних Силах, тобто 20%.

На наш погляд, особистий досвід у військовій сфері має особливе значення — не дарма Ксенофонт в Елладі, Ф. Ніцше, Л. Толстой, інші непересічні мислителі намагались досягнути збройну боротьбу зсередини. Такий стан речей не може сприяти швидкому, безболісному досягненню згоди між цивільними та військовими лідерами у конкретних і корінних питаннях воєнної політики, а розходження на основі особистого досвіду може стати на перешкоді

спільній роботі. Недарма помічено, що після відвідування військових частин Збройних Сил України політичні лідери стають більш близькими до проблем військової сфери — у цьому відношенні відвідування Чечні президентом Росії В. Путіним, Іраку президентом США Дж. Бушем-молодшим ми розцінюємо як позитивний фактор налагодження відносин між військовою та цивільною сферами.

Друга проблема — залучення до розробки і до планів **реалізації Воєнної доктрини** держави головних політичних сил країни. Як відомо, вона є сукупністю керівних принципів, базових воєно-політичних, воєно-стратегічних, воєно-економічних та військово-технічних поглядів на забезпечення воєнної безпеки держави. Доктрина України 2004 року, як і попередня доктрина 1993 року, що була затверджена Верховною Радою, носить підкреслено **оборонний характер**. Водночас у Доктрині не заперечується наявність потенційної та реальної загроз безпеці держави. Найбільш глибоким джерелом таких загроз вважається **політична** загроза — послідовна недружня політика однієї держави або групи держав, або ж внутрішньополітична напруга та загрозиливій дії сепаратистських екстремістських сил всередині¹⁸. Таким чином, розбалансування гілок влади, протиборство політичних сил, які потребують консолідації, самі по собі становлять джерело небезпеки.

Ми вже вказували, що Воєнна доктрина України майже не привернула увагу всіх політичних сил — ані її зміст, ані те, що формально Доктрина підписана В. Медведчуком (?), а затверджена колишнім Президентом України Л. Кучмою. Нагадаємо, що попередня Доктрина приймалася Верховною Радою і мала тим самим після дискусії різних політичних сил вище юридично-правове підґрунтя. На наш погляд, слід повернутися і до змісту Доктрини, і до її формальної сторони — це підписання найважливіших воєно-політичних документів, програм, актів представниками всіх головних політичних сил, знаходження місця партійної політики відносно положень Воєнної доктрини, визначення ролі владних структур в імplementації її положень. Давно відомо, що спільна відповідальна робота об'єднує навіть різних людей.

Третя проблема полягає у неузгодженості всіма політичними силами **стратегічних, довгострокових воєно-політичних пріоритетів** країни: включення до певної системи колективної оборони, яка для України конкретизується щодо приєднання до НАТО чи Ташкентської оборонної угоди. Є певні політичні сили, які вва-

жають, що Україна може будувати оборону самотужки, однак це вже анахронізм. Нагадаємо, що Фінляндія, яка не входить до європейських оборонних структур, бере участь у патрулюванні європейського повітряного простору в системі зусиль НАТО. У цих питаннях кардинальна зміна курсу впродовж декількох років робить Україну ненадійним зовнішньоекономічним та воєнно-політичним партнером.

Четверта проблема підказана практикою прийняття найважливіших воєнно-політичних рішень серед країн Альянсу шляхом **досягнення консенсусу**, інакше рішення вважаються не прийнятими. Аналітики НАТО вказують, що проблема консенсусу всередині Альянсу є непростою політичною проблемою, затяжною, як у випадку рішення Туреччини щодо надання території та сил для проведення іракської кампанії 2003 року, однак необхідною. На знаходження шляхів консенсусу і компромісів в оборонній політиці мають бути спрямовані зусилля партійних лідерів України.

Консолідація та спільна діяльність різних політичних сил України має, на наш погляд, відбуватися за таким алгоритмом і напрямками:

По-перше, йдеться про консолідацію всіх політичних сил, населення України навколо реформ у військовій сфері через реалізацію заходів політичного та військового штибу за допомогою демократичних інститутів суспільства на основі знання про реальний стан справ у військовій сфері. Коли інтереси громадянина, партій, громадських організацій, структур влади збігаються, можна прогнозувати їх солідарність і партнерство та очікувати підтримки реформ у військовій сфері на базі достеменного знання про стан справ. Це, у свою чергу, вимагає відкритої та «прозорої» воєнної політики для громадськості, наскільки це дозволяється, якщо вжити терміни міжнародного гуманітарного права, «вимогами військової необхідності», тобто збереження військової таємниці та державних секретів.

Недопущення розколу силових структур за партійними списками, які і без того мають тенденцію до непростих взаємин, виходячи з різних джерел формування, менталітету особового складу, системи підпорядкування, традицій, актуальних завдань. Наша країна ще не зіткнулась з цією проблемою, тоді як у США аналітики відмічають глибокі розходження між різними силовими інституціями — армією та національною гвардією, а всередині армії — між відносно модерновими видами збройних сил та традиційними, як-от

повітряні та космічні сили і сухопутні війська. Філіп Мейлінгер вказує, що національна гвардія та резерв мають схильність підтримувати місцеві владні структури, тоді як регулярні сили стоять на позиціях підтримки центру, федерального керівництва¹⁹. Певна аналогія проглядалась і в Україні. Коли постали питання підпорядкування внутрішніх військ, відбулись дводенні зіткнення підрозділів МВС та служби охорони Генеральної прокуратури.

Не допускати дублювання органів військово-політичного керівництва: так, введення посади віце-прем'єра з питань силових структур безумовно ускладнило забезпечення єдності такого керівництва, тому що до Міністерства Оборони, Генерального штабу, РНБО та Президента додалася ще одна інституція виконавчої гілки влади. Слід, очевидно, визнати таким єдиним, керівним, конституційним органом РНБО, а співпраця в єдиному військово-політичному органі керівництва силовими структурами стає першочерговою справою правлячих сил, коаліції та інших структур.

Слід категорично заборонити (чи домовитися політичним силам, партіям відносно цього питання) вести партійно-політичну роботу у військовому середовищі. Натомість має бути встановлений належний демократичний контроль за станом та використанням збройних інституцій владою.

Об'єктивна необхідність запровадження такого спільного контролю в умовах багатопартійної політичної системи виходить не лише з плюралістичної природи демократії, але й із сутності силових структур, які за певних обставин можуть становити загрозу демократичному устрою, навіть суспільству в цілому. Ця проблема має особливу актуальність для країн пострадянського простору, які внаслідок тоталітарного минулого були практично позбавлені досвіду і практики цивілізованої взаємодії між армією і демократично обраними і сформованими структурами влади. Критики стану демократичного контролю над збройною організацією України вказували, що він ускладнюється у кризові періоди, як це було у квітні — травні 2007 року у розпал владного конфлікту, коли навіть народним депутатам був практично заборонений доступ до контролю елітних частин типу «Альфа», «Беркут», «Титан» тощо.

Наостанок відзначимо, що питання консенсусу відносно військової політики стають першочерговими у глобальному масштабі: аналітики НАТО зазначають, що під час визначення військової стратегії Альянсу на XXI століття, розробки превентивної стратегії у боротьбі з міжнародним тероризмом його члени турбуються перш

за все про координування різних підходів, про узгодження регіональної та національної політики, досягнення спільних інтересів у сфері безпеки²⁰. У контексті нашої статті це наводить на думку про те, що консолідованість політичних сил в Україні навколо вирішення проблем державної воєнної політики слід розглядати як позитивний чинник у масштабі світової політики.

¹ Хейвуд Ендрю. Политология. Второе изд. / Пер. с англ. — М., 2005. — С. 8.

² Коран / Пер. с араб. И.Ю. Крачковского. — М, 1990. — Сура 19. Ма-рийам. 38(37).

³ Див. Гурская Анна. Коалиция Партии регионов и «Нашей Украины» является довольно естественной // День. — 2007. — 20 сентября.

⁴ Див. Зустріч Президента України з представниками ЗМІ 30 січня 2007 року // <http://www.president.gov.ua>

⁵ Петлюра С. Вступне слово до роботи Л. Байкова «Підготовка народу та війська до захисту Батьківщини». — К.: Час, 1918. — С. VI.

⁶ Цит. за: Волкогонов Д. Триумф і трагедія. Політичний портрет Й. Ста-ліна. — К., 1989.

⁷ Див. The International Herald Tribune. — 2007. — 18 Sept.

⁸ Заговор против двух диктатур // Столичные новости. — 2006. — № 31.

⁹ Див. Аристотель. Политика // Соч. Т. 4. — М, 1983.

¹⁰ Див. Phillip S. Meilinger. American military Culture and Strategy // JFQ. — 2007. Issue 46. — P. 82.

¹¹ Див.: Хейвуд Ендрю. Указ.соч.

¹² Див.: Smith R. Jeffrey. Clarc Paper Talk Politics and Wars // Washing- ton Post. — 2004. — Febr. 7.

¹³ Шарль де Голль. На острие шпаги // За профессиональную армию: Идеи Шарля де Голля и их развитие в XX веке. — М, 1998. — С. 35.

¹⁴ Майже одночасно у часописі з'явилися статті В. Ющенко та В.Януко- вича: див. напр.: Yushenko V. Ukraine crisis needs a firm response // Finan- cial Times. — 2007. — 5 April.

¹⁵ Див. Горбулін В. Безпека та влада // День. — 2007. — № 22.

¹⁶ Див. Kohn. An Exchange on Civil-Military Relation // The National Inter- est. — 1994. — Sept. — P. 23–31.

¹⁷ Див. Vets aren't Taking Hill: Military Experience in Congress is at a 60 Years Low // Military Officer. — 2007. — № 1.

¹⁸ Див. Воєнна доктрина України. 25 червня 2004.

¹⁹ Див. Meilinger Phillip S.. American Military Culture and Strategy // JFQ. — 2007. Issue 46. — P. 84.

²⁰ Див. Necas Pavel, Niznansky Jaroslav. Towards NATO's Political and Military Strategy for the 21'st Century. — Bratislava, 2004. — P. 83.